

בחירי אמוני עם אלוקי אברהם, נאספו ממזרח וממערב... את אשר הערה את נפשו הרמה הנשר הגדול חיים אבואלעפיה... קומו ונעלה אל הר ה', בבנינו ובבנותינו ושם נועדה על התורה ועל התעודה..."¹.

עלייתו בגיל ארבעים וחמש באה לאחר סבל רב בארץ מולדתו. בתנ"ו נולד במארוקו, בעיר סאלי, משם נדד למאכנס, מהערים הגדולות שם. ממכנאס חזר לסאלי, בה התחתן והתפרנס מהוראה. במות חותנו עיקלה הממשלה את נכסי המשפחה, ור' חיים נ' עטר אף נזרק לבית הסוהר. אחרי שהשתחרר שב למכנאס ומשם עבר לפאס. בעקבות הרעב וערעור הביטחון במרוקו נדד לאלג'יר בתקווה להמשיך לארץ ישראל (תצ"ח). החלטתו לעלות נבעה משלילת הגלות, "ארץ העמים היא טמאה, היא ועפרה, ואפילו אוירה"², והן מתשוקתו להגיע לארץ האבות. "קיויתי לשלום והנה מלחמה רץ אחר רץ לצר ולצורר וצרה נוגעת בחברתה עד צואר הגיע, נדדתי מעיר לעיר ונתקים בי הנמלט מן הפחד יפול אל הפחת ולא שבת נוגש... והאיר ה' עיני שכלי: אין זה אלא לקום ולעלות אל מקום חשבתי בו, הוא מקום השכינה, עיר הרמה, עיר החביבה, עם אלוקי עולם וממשלות עולם עליון ותחתון ואזרתי כגבר חלצי, סיכנתי עצמי סכנות גדולות, דרך מדבר באתי בו עד כי הביאני ה' פה עיר ליווארני יע"א לעלות דרך כאן לארץ חפצתי"³. בליווארנו מספיק להדפיס את "אור החיים" על התורה ו"פרי תואר" על השולחן ערוך, וזאת בנוסף ל"חפץ ה'" – חידושים על הש"ס שהדפיס באמסטרדם. באיטליה פעל גם למען הקמת ישיבה גדולה בירושלים בשם "מדרש כנסת ישראל". מצפון אפריקה לקח אתו קבוצת תלמידים ואף ניסה לחזק את החבורה הזאת ע"י לצרף אליה כמה צעירים מבני איטליה. כמו כן התאמץ, וגם הצליח, להכין את התשתית הכלכלית לישיבתו, ע"י תעמולה להבטחת הקצבה קבועה להחזקת הישיבה ע"י קהלות שונות באיטליה.

בין הספרים שכתב והדפיס נודע ר' חיים נ' עטר במיוחד על ידי פירושו המופלא על התורה, ועל שמו יקרא בישראל "אור החיים הקדוש".

מרן הרב צ"י הכהן קוק זצ"ל הדגיש כמה פעמים כי התוספת "קדוש" כתואר מופיע בעיקר אצל שלשה מגדולי ישראל, האלשיך הקדוש, השל"ה הקדוש, ואור החיים הקדוש. כנימוק לכך ציין כי אצל שלשתם בולט היסוד של קדושת כלל

1. האגרת של ר' חיים נ' עטר אל רב בקסאלי באיטליה, מובא באגרות א"י ע' 245.
2. אור החיים על ויקרא ו, ב, ד"ה על מוקדה.
3. הקדמתו לאור החיים.

ישראל והבירור בענין סגולתו. עם ישראל הגיב אופן טבעי בהערצתו לאותם אישים בהצמדת לשון "קדוש" לשמותיהם.

נדגים זאת בכמה מהפירושים מתוך האור החיים: "עם סגולה – שהגם שתבוא אומה אחרת ותטיב מעשיה ותשתדל להדבק בשכינה לא ישיגו מדרגת ישראל ובחינה זאת תקרא סגולה וזו היא גדולתם. או ירצה שהגם שיהיה זמן שיכעיסו ישראל את הבורא – אעפ"כ לא ימיר אותם באומה אחרת"⁴. וכן: "והייתם לי סגולה מכל העמים, כי אין פעולה טובה יוצאה אלא מידכם, שאין סגולת התורה והמצוות אלא מכם"⁵. ומכאן "חשב אדם מישראל לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, נותנים לו שכר כאילו עשאה, ולא כן בעבירה" (שם).

כמו כן דן בסגולת ארץ ישראל וקדושתה: "ויוציא אותנו אל מקום טהור, היא א"י הטהורה, כי ארץ העמים היא טמאה, היא ועפרה ואפילו איריה, ואין מקום שיקרא טהור זולת ארץ הקדושה"².

מהנכון להוסיף כאן שיטתו בענין גאולתן של ישראל, שקשורה עם הדרגה של סגולת ישראל, וצדקותו: שאם תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלא במעלה ויתגלה הגואל ישראל מן השמים במופת ואור... הבינוני שבישראל שיטיבו מעשיהם ויבוא בזכותם הוא אומרו "דרך כוכב מיעקב", אבל ביאתו בדרך "וקם שבט" זה יהיה כשלא יטיבו מעשיהם כת הבינונים ולא יבוא אלא מפאת כח הצדיקים שבהם והוא אומרו "וקם שבט מישראל"⁶.

פעלו בארץ ישראל

אחרי שייסד את "ועד מדרש כנסת ישראל" להבטחת התשתית הכספית הפליג עם משפחתו ותלמידיו, סך הכל שלושים נפש בראש חודש אב תק"א. כמקובל באותם ימים, הפליגו לאלכסנדריה ומשם המשיכו והגיעו לעכו בסוף אלול תק"א.

למרות רצונו להתישב בירושלים, התעכב בעכו, כי נודע לו על מגיפה שפרצה בעיר הקודש. בעכו, בה ישבו כמאה משפחות, קבע את ישיבתו למשך השנה הראשונה – עד עבור זעם, קרי: המגפה.

מהתקופה הזאת נותר לנו תאור מרגש על טיול לצפת וסביבותיה, במגמה להשתטח על קברות הצדיקים. (ו' אדר – ו' ניסן, תק"ב). גם הספיק ר' חיים עם אחד מתלמידיו לנסוע לטבריה, במיוחד כדי לבקר שם את ר' חיים אבואלעפיה.

4. אוה"ח על זכרים כו, יח.

5. אוה"ח על שמות יט, ה.

6. אוה"ח על במדבר כד, יז.